

Palju aastaid hiljem, kui kolonel Aureliano Buendía mahalaskjate rivi ees seisis, meenus talle kauge õhtupoolik, mil isa viis teda jääd vaatama. Tol ajal oli Macondo kahekümne savist ja bambusest majaga küla jõe kaldal, kus selges vees paistsid kiirest voolust lihvitud, valged, tohutu suured põhjakivid nagu eelajaloolised munad. Maailm oli nii vastne, et paljudel asjadel puudus alles nimi ja nendest rääkides tuli neile sõrmega osutada. Iga aasta märtsis tuli räbalais mustlaspesakond, lõi oma telgi küla lähedale üles ja hakkas vilespillide valju vilina ning tamburiinide vägeva pörina saatel tutvustama uusi leiutisi. Kõigepealt tõid nad kaasa magneti. Metsiku habeme ja kõhnade varblasekätega kerekas mustlane, kes nimetas end Melquíadeseks, demonstreeris külarahvale rohmakal viisil seda, mida ta ise nimetas Makedoonia tarkade alkeemikute kaheksandaks imeks. Ta käis majast majja, lohistades kaht rauakangi, ja kõik nägid hämmastusega, kuidas pajad, katlad, tangid ja pannid kukkusid oma kohtadelt, puust aknaluugid ragisesid naelte ning kruvide meeletust pingutusest end lahti kiskuda, ja isegi ammukadunud asjad ilmusid nähtavale sealt, kust neid kõige rohkem oli otsitud, ning lohistusid korratu segadikuna Melquíadesese võluraudade järel. „Asjadel on omaenda elu,” kuulutas mustlane kange hääldamisega, „tarvis on ainult äratada nende hing.” José Arcadio Buendía, kelle ohjeldamatu fantaasia läks alati kaugemale looduse loomisvõimeist ja isegi imest ning nõidusest, tuli mõttele, et seda seni tarbetut leiutist võib kasutada kulla maapõuest kättesaamiseks. Melquíades, kes oli aus inimene, hoiatas teda: „Selleks see ei kõlba.” Kuid José Arcadio Buendía ei uskunud tol ajal

mustlaste aususse, ta vahetas oma muula ning osa noori kitsi nende kahe magneeditud rauakangi vastu. Tema naine Úrsula Iguarán, kes oli lootnud loomade abil viletsale kodusele majapidamisele jalad alla saada, ei suutnud oma mehe meelt muuta. „Varsti on meil nii palju kulda, et võime sellega terve maja üle lüüa,” vastas mees. Mitu kuud püüdis ta visalt tõendada oma oletuste õigsust. Ta uuris vakshaaval läbi kogu piirkonna, jõepõhi ühes arvatud, lohistades mõlemat rauakangi ja korrates valjusti Melquíadeses loitsu. Ainuke asi, mis tal õnnestus maa seest kätte saada, oli 15. sajandi raudrüü, mille kõik osad olid roosterähaga kokku tinutatud ja mille sisemus kajab õõnsalt vastu nagu tohutu suur kividega täidetud pudelkõrvits. Kui José Arcadio Buendía ja tema neljal retkekaaslasel läks korda raudrüü koost lahti võtta, leidsid nad selle sees lubjastunud luukere, kaelas naisekiharaga vaskmedaljoni.

Märtsis tulid mustlased tagasi. Seekord oli neil kaasas pikksilm ja trummisuurune luup, mida nad esitasid Amsterdamis juutide viimaste avastustena. Nad panid ühe mustlanna istuma külaseruale ja seadsid pikksilma üles telgiava juurde. Viie reaali eest vaatasid inimesed läbi pikksilma ja nägid mustlannat käeulatuses. „Teadus on vahemaad kõrvaldanud,” kuulutas Melquíades. „Varsti võib inimene, ilma oma kodust lahkumata, näha kõik, mis toimub ükskõik kus kohas maailmas.” Ühel kuumal keskpäeval korraldasid nad hämmastava demonstratsiooni hiiglaluubiga: panid kuhja kuiva heina keset tänavat ja süütasid selle päikesekiirte koondamise abil põlema. José Arcadio Buendía, kes polnud veel täielikult üle saanud oma magnetite läbikukkumisest, tuli idee kasutada seda leiutist sõjariistana. Jälle püüdis Melquíades tema mõtet maha laita. Kuid lõpuks nõustus ta luubi eest vastu võtma mõlemad magneeditud rauakangid ja kolm kuldmünti koloniaalraha. Úrsula nuttis masendusest. Need mündid kuulusid kuldrahade hulka, mis tema isa oli kogu oma kehva elu jooksul

suutnud koguda ja mis Úrsula oli kasti sees voodi alla matnud, oodates head juhust nende kasulikuks käikulaskmiseks. José Arcadio Buendía isegi ei püüdnud teda lohutada – nii täielikult oli ta pühendunud oma taktikakatsetele, ilmutades teadlase enesesalgavust ja viies koguni ohtu oma elu. Püüdes näidata luubi mõju vaenlase sõjaväele, katsetas ta enda peal päikesekiirte kontsentratsiooni ja sai põletushaavu, mis läksid mädanema ning paranesid väga visalt. Naise vastuseisust hoolimata, keda seesugune ohtlik leiutamistegevus kohutas, pidi ta peaaegu maja põlema panema. Lõputuid tunde istus ta oma toas, kaalutledes uuelaadilise relva strateegilisi võimalusi, kuni tal õnnestus koostada õpetlikkuselt hämmastavalt selge ning veenvuselt vastupandamatu juhend. Ta saatis selle võimudele ühes arvukate tunnistustega oma katsete kohta ja mitme seletava joonisega, usaldades kõik virgatsi hoolde, kes ületas mäestiku, eksles ääretuis soodes, sõitis üles mööda tormlevaid jõgesid ja pidi peaaegu hukkuma kiskjate, haiguse ja meeleheite kätte, enne kui jõudis teeharule, mis viis posti veomuulade teele. Sellest hoolimata, et reis pealinna oli tol ajal peaaegu võimatu, töötas José Arcadio Buendía valitsuse esimesel kutsel sellele reisile asuda, et praktikas demonstree-rida oma leiutist sõjaväevõimudele ja isiklikult õpetada neile päikesesõja keerulist kunsti. Mitu aastat ootas ta vastust. Ootamisest väsinud, kurtis ta viimaks Melquíadesele oma algatuse nurjumist ja mustlane tõendas siis veenvalt oma ausust: ta andis luubi vastu tagasi dubloonid ja lisas neile juurde mõned Portugali maakaardid ning navigatsiooniinstrumentid. Oma käega kirjutas ta lühikese kokkuvõtte munk Hermannuse* uurimustest ja jättis selle tema käsutusse, nii et ta saaks kasutada astrolaabi, kompassi ja sekstanti. José Arcadio Buendía

* Hermannus Contractus – õpetatud munk Reichenau Hermann, kroonik, matemaatik ja astronoom (1013–1054).

veetis pikad vihmakuud tagasitõmbunult väikeses toas, mille ta oli ehitanud kaugemasse majaossa, et keegi tema katseid ei segaks. Ta jättis kodused kohustused täiesti hooletusse ja oli ööd läbi siseõues, jälgides taevakehade liikumist, ning pidi peaaegu saama päikesepiste, kui püüdis leida täpset meetodit keskpäeva kindlaksmääramiseks. Kui ta omandas vilumuse instrumentide tarvitamises ja käsitemises, võimaldas tema senitundmata ettekujutus ruumist tal sõita tundmatuil meredel, külastada asustamata maa-alasid ja luua suhteid oivaliste olenditega, ilma et tal oleks tarvitsenud oma töötoast lahkuda. Sel ajajärgul tekkiski tal harjumus üksi rääkida, kõndides majas ringi, ilma kellelegi tähelepanu pööramata, sellal kui Úrsula ja lapsed küürutasid puu- ja juurviljaaias, hoolitsedes banaanide ja taro, juka ja jamsi, aujaama ja baklažaanide eest. Ja äkki, ilma ühegi eelneva märgita, katkes ta palavikuline toimekus ning asendus mingi lummusega. Ta oli mitu päeva justkui nõiutud, aina kordas endale tasase häälega tervet rida hämmastavaid oletusi, suutmata uskuda omaenda mõistust. Ühel detsembrikuu teisipäeval pahvatas ta lõunasöögi ajal lõpuks hoobilt välja kõik, mis oli teda raske koormana vaevanud. Lapsed mäletasid elulõpuni, kuidas isa üleva pidulikusega võttis istet laua otsas, palavikust värisedes, kehvast magamatusest ja oma tormilisest kujutlusvõimest kurnatud, ning kuulutas neile oma avastust:

„Maa on ümmargune nagu apelsin.”

Úrsula kaotas kannatuse. „Kui sa hakkad hulluks minema, siis mine üksi,” hüüdis ta. „Aga ära püüa lastele oma mustlase-mõtteid pähe ajada.” José Arcadio Buendía jäi külmaks ega lasknud end heidutada naise meeleheitest, kes tema astrolaabi vihahoos vastu põrandat puruks lõi. Ta meisterdas uue, kutsus oma kambrisse kokku küla mehed ja tõendas neile teooriate abil, mis kõigile arusaamatuks jäid, et kui laevaga aina ida poole sõita, on võimalik lähtepunkti tagasi jõuda. Kogu küla

oli veendunud, et José Arcadio Buendía on mõistuse kaotanud, kuid siis jõudis pärale Melquíades ja pani kõik paika. Ta ülistas kõigi kuuldes mehe taipu, kes palja astronoomilise spekulatsiooni abil oli loonud teooria, mis, ehkki Macondos alles tundmatu, oli juba praktikas kinnitust leidnud, ja oma imetluse tõenduseks tegi ta José Arcadio Buendíale kingituse, mis pidi avaldama otsustavat mõju küla tulevikule – see oli alkeemia laboratoorium.

Selleks ajaks oli Melquíades hämmastavalt kiiresti vananenud. Oma esimestel käikudel paistis ta olevat José Arcadio Buendíaga ühevanune. Aga sellal kui too säilitas ebatavalise jõu, mis tal lubas hobuse, sel kõrvust kinni haarates, maha paisata, paistis mustlast kurnavat mingi visa tõi. See oli õieti nende paljude ja iseäralikkude haiguste tagajärg, mida ta oli põdenud oma arvutuil rändudel mööda maailma. Nagu ta José Arcadio Buendíale ise jutustas, sellal kui aitas tal laboratooriumi üles seada, oli surm tal igal pool kannul, aina nuuseldas ta püksitagumikku, aga ei julgenud viimast kähahoopi anda. Ta oli põgenenud kõigi hädade ja õnnetuste käest, millega inimsugu iganes oli nuheldud. Oli pääsenud eluga pelagras Pärσίας, skorbuudist Malai saarestikus, leeprast Aleksandrias, beribeerist Jaapanis, muhukatkust Madagaskaril, maavärisemisest Sitsiilias ja palju ohvreid nõudnud laevahukust Magalhãesi väinas. See imeline olend, kes ütles end teadvat Nostradamuse ennustuste võtit, oli sünge mees, keda ümbritses kurbusehõng ja kelle aasialasepilk näis tungivat asjade olemusse. Ta kandis suurt musta väljasirutatud rongatiibade taolist sombreerot ja tema sametvesti kattis sajandite paatina. Aga tema tohutuist teadmistest ja teda ümbritsevast salapärasusest hoolimata oli ta nõder inimene, kelle maine loomus hoidis teda igapäevaelu pisimurede kütkes. Ta kaebas vanainimesehädade üle, kannatas kõige tühisemate majanduslike ebaõnnestumiste pärast ja oli juba ammu lakanud naermast, sest skorbuut oli tal kõik hambad suust viinud. Tol

lähmatavkuumal keskpäeval, kui ta oma saladused paljastas, tundis José Arcadio Buendía, et see on suure sõpruse algus. Lapsi panid Melquíadeses fantastilised jutud suuresti imestama. Aureliano, kes oli siis vaid viieaastane, mäletas teda edaspidi kogu elu niisugusena, nagu nägi teda tol õhtupoolikul: akna metallselt kumava helenduse taustal istumas ja oma sügava orelihäälega valgustamas kujutlusvõime kõige tumedamaid soppe, kusjuures üle ta meelekohtade nirises higi otsekui kuumusest sulanud rasv. Aureliano vanem vend José Arcadio andis hiljem selle kummalise pildi mingi pärumälestusena edasi kogu oma järeltulevale soole. Úrsulale, vastupidi, jäi sellest külaskäigust halb mälestus, sest ta astus tuppa just siis, kui Melquíades elavhõbekloriidi pudeli hajameelsusest katki tegi.

„See on saatana hais,” ütles Úrsula.

„Sugugi mitte,” seletas Melquíades. „On kindlaks tehtud, et saatanal on väävlilised omadused, see siin aga pole muud kui natuke sublimaati.”

Alati valmis teadmisi jagama, ei jätnud ta lisamata tarka seletust kinaveri kuratlike omaduste kohta, kuid Úrsula ei hoolinud tema jutust, vaid viis lapsed ära palvetama. Too sööbiv hais jäi talle alatiseks meelde ühenduses mälestusega Melquíadesest.

Kui kõrvale jätta terve hulk tiigleid, lehtreid, retorte, filtreid ja kurnsõelu, koosnes algeline laboratoorium primitiivsest ataanorist, ühest pika ja kitsa kaelaga katseklaasist – „filosoofilise muna” jäljendist – ja destillaatorist, mille mustlased olid ise ehitanud vastavalt Juudi Maria* kolmeharulise destilleerimiskolvi uusimatele kirjeldustele. Peale nende asjade jättis Melquíades José Arcadio Buendíale seitsme metalli proovid, vastavalt seitsmele planeedile, Moosese ja Zosimose juhatused kulla paljundamise ja terve rea märkmeid ning jooniseid

* Juudi Maria – naisalkeemik 3. sajandil.

Suure Magisteeriumi* toimete kohta, mis lubasid sellel, kes neid tõlgendada suudab, katsetada tarkade kivi valmistamist. Ahvatletud kulla paljundamise õpetuse lihtsusest, meelitas José Arcadio Buendía mitu nädalat Úrsulat, et ta lubaks oma koloniaalmündid välja kaevata ja paljundada neid nii mitu korda, kui mitmeks osaks on võimalik jagada elavhõbedat. Nagu alati andis Úrsula oma mehe murdumatule kangekaelsusele järele. Siis viskas José Arcadio Buendía kolmkümmend dublooni tiiglisse ja sulatas kokku vase, auripigmenti, väavli ja tina kaapmetega. Keetis kõike seda suurel tulel riitsinusõliga täidetud katlas, kuni sai paksu ja haisva siirupi, mis enam sarnanes tavalise karamelliga kui hiilgava kullaga. Pärast ohtlikke ja hulljulgeid destilleerimismenetlusi, sulatatud kokku seitsme planeedimetalliga, töödeldud alkeemilise elavhõbedaga ja vasevitrioliga, ning siis uuesti keedetud searasvas – kuna puudus rõikaõli –, muutus Úrsula kallihinnaline pärand söestunud käämbuks, mida katla küljest kuidagi lahti ei saanud.

Kui mustlased tagasi tulid, oli Úrsula kogu külarahva nende vastu meeleanud. Ometi sai uudishimu umbusust võitu, sest sellal, kui mustlased igasugu muusikariistade kõrvulukustava müra saatel läbi küla läksid, kuulutas nende teadustaja natsiantslaste** kõige imetaolisema leiutise näitamist. Nii et kõik läksid telgi juurde ja ühe sentaavo eest nägid nooruslikku, taastatud, kortsudeta Melquíadesest uute ja säravate hammastega. Need, kes mäletasid tema skorbuudist rikutud igemeid, tema lõtvu põski ja närtsinud huuli, tundsid hirmuvärinaid seda mustlase üleloomulike võimete otsustavat tõendust nähes. Hirm muutus paaniliseks, kui Melquíades hambaid täiega tükis, ühes igemetega, suust välja võttis ja neid hetkeks rahvale näitas – põgusaks hetkeks, mille kestel ta jälle eelmiste aastate igerikuks

* Suur Magisteerium – eliksiir, mis alkeemikute arvates pidi muutma tavalised metallid kullaks.

** Natsiantslased – Kapadookia linna Nazianzuse elanikud.

vanameheks muutus –, siis nad uuesti suhu pani ja jälle kogu oma tagasisaadud nooruslikkuses naeratas. Koguni José Arcadio Buendía ise leidis, et Melquíadese teadmised ületavad juba igasuguse talutava piiri, aga kui mustlane talle omavahel oma kunsthammaste mehhanismi ära seletas, tundis ta rõõmsat kergendust. See näis talle nii lihtne ja ühtlasi nii imeline, et ta üleöö kaotas igasuguse huvi alkeemiliste uurimiste vastu; teda valdas jälle halb tuju, ta lakkas korrapäraselt söömast ja käis päevade kaupa sihitult majas ringi. „Maailmas sünnib uskumatu asju,” rääkis ta Úrsulale. „Siinsamas, jõe teisel kaldal, on igasuguseid imeaparaate, meie aga elame edasi nagu lojused.” Need, kes tundsid teda Macondo asutamise aegadest saadik, panid imeks, kui võrd ta oli muutunud Melquíadese mõjul.

Alguses oli José Arcadio Buendía midagi noorusliku patriarhi taolist, kes andis juhatusi külviks, jagas nõuandeid laste ja loomade kasvatamisel, tegi koos teistega kõik – isegi kehalist tööd põlgamata – kogukonna edenemise heaks. Et tema maja oli algusest peale parim külas, ehitati teised selle eeskujul ja selle moodi. Majas oli avar ja hästi valgustatud elutuba, terrassikujuline söögituba rõõmsate lilledega, kaks magamistuba, hiiglasuure kastaniga siseõu, korralik juur- ja puuviljaaed ning karjaõu, kus elasid rahumeelselt koos kitsed, sead ja kanad. Ainukesed pudulohused, kes olid majas ja kogu külas keelatud, olid võitluskused.

Úrsula töökus oli võrdne tema mehe omaga. See toimekas, väike, karm, murdumatu tarmuga naine, keda iialgi ei kuulnud laulvat, paistis oma linaste seelikute tasase kahina saatel päevahakust kuni hilise ööni kõikjale jõudvat. Tambitud muldpõrandad, valgendamata saviseinad, omatehtud rohmakas mööbel olid tänu temale alati puhtad ja vanadest kirstudest, kus hoiti riideid, tuli kerget basiilikulõhna.

José Arcadio Buendía, kõige ettevõtlikum mees, keda kunagi külas nähtud, oli korraldanud majade asetuse niiviisi, et

kõikide juurest võis ühesuguse vaevaga jõe äärde jõuda ja endale vett varuda, ning rajanud tänavad nõnda aruka arvestusega, et kuumusetunnil ei saanud ükski maja rohkem päikest kui teine. Väheste aastatega sai Macondost korrastatum ja töökam küla, kui oli ükski neist, mida tema kolmsada elanikku seni olid näinud. Tõepoolest õnnelik küla, kus keegi polnud vanem kui kolmkümmend aastat ja kus keegi polnud surnud.

Juba asula rajamisel seadis José Arcadio Buendía üles linnu-püünised ja ehitas puure. Väheste ajaga täitis ta mitte ainult oma maja, vaid kõik küla majad rästaste, kanaarilindude, tihaste ja aedpõõsaslindega. Nii paljude mitut seltsi lindude kontsert muutus otse uimastavaks, ja Úrsula toppis endal kõrvad mesilasevahaga kinni, et mitte peast segaseks minna. Kui Melquíadeses hõim esimest korda siia tuli, müütades klaaskuulikesi peavalu vastu, imestasid kõik, et nad olid osanud leida selle kaugel orusopis tukkuva küla, ja mustlased tunnistasid, et neile oli juhatanud teed lindude laul.

Ühiskondliku ettevõtlikkuse vaim kadus José Arcadio Buendíal varsti: magnetipalavik, astronoomilised arvutused, muundumisunelmad ja kirglik iha maailma imesid tundma õppida tõrjusid selle kõrvale. Hakkajast ja kasinast mehest muutus José Arcadio Buendía lohakalt riides loodriks, kelle metsikut habet Úrsulal suurivaevu korda läks kõõginoaga pisut piirata. Nii mõnigi pidas teda mingi kummalise nõiduse ohvriks. Aga isegi need, kes kõige rohkem tema hulluses veendunud olid, jätsid töö ja perekonna sinnapaika, et järgneda talle, kui ta oma metsaraieriistad õlale heitis ja palus kõikide kaasabi, et rajada rada, mis viiks Macondo ühendusse suurte leitudistega.

José Arcadio Buendía ei tundnud põrmugi piirkonna geograafiat. Ta teadis, et ida pool on läbipääsmatu mäeahelik ja selle taga vana Riohacha linn, kus möödunud aegadel – nagu talle oli jutustanud esimene Aureliano Buendía, tema vanaisa – sir Francis Drake oli harrastanud kaimanite küttemise

sporti, tulistades neid kahuritest; tapetud loomade nahad oli ta hiljem parandada ning õlgi täis toppida lasknud ja saatnud nad kuninganna Elizabethile. José Arcadio Buendía nooruses olid tema ja ta mehed ühes naiste, laste, loomade ja igasuguse majakraamiga ületanud mäeaheliku, otsides väljapääsu merele, olid aga kahekümne kuue kuu pärast ettevõttest loobunud ja asutanud Macondo, et ei tarvitseks tagasiteed ette võtta. See oli niisiis suund, mis teda ei huvitanud, sest see võis viia ainult minevikku. Lõunas olid igavese taimekirmega kaetud sood ja hiiglasuur jõeorg nagu omaette maailm, millel mustlaste jutu järgi polnud otsa ega äärt. Läänes liitus suur jõeorg mõõtmatu veteväljaga, kus elasid õrna naha ja naise pea ning kehaga vaalalised, kes hukutasid meremehi oma koletute rindade lum-muses. Mustlased rändasid kuus kuud seda teed mööda, enne kui jõudsid kindla maa vööndini, kustkaudu käisid postiveo-muulad. José Arcadio Buendía oletuste kohaselt pakkus võima-lust tsivilisatsiooniga ühenduse loomiseks ainult põhja poole viiv tee. Nii varustas ta siis metsaraieriistadega ja jahirelvadega needsamad mehed, kes olid olnud tema kaaslasteks Macondo rajamisel, pistis seljakotti oma orienteerumisinstrumentid ja maakaardid ning läks hulljulgele seiklusele vastu.

Esimestel päevadel ei kohanud nad suuremaid takistusi. Nad läksid mööda kivist jõekallast kuni kohani, kus aastate eest olid leidnud sõdalase raudrüü, ja seal pöörasid metsikute apelsini-puude vahelt viivat rada mööda laande. Esimese nädala lõpul tapsid ja küpsetasid nad põdra, kuid otsustasid sellest ainult poole ära süüa ja ülejäänud järgnevateks päevadeks sisse soolata. Nad püüdsid selle ettevaatusabinõuga edasi lükata vajadust süüa aarased, kelle sinisel lihal oli terav muskusemaik. Seejärel ei näinud nad üle kümne päeva enam päikest. Pinnas muutus kobedaks ja niiskeks nagu vulkaaniline tuhk, taimestik põimus üha salakavalamalt nende ümber, linnuhääled ja ahvide kisa jäid järjest kaugemale ja maailm muutus jäädavalt nukraks.

Kõige vanemad mälestused rõhusid mehi selles pärispatueelses niiskuse ja vaikuse paradiisis, kus saapad vajusid auravaisse õliaukudesse ja matšeeded lõhestasid veripunaseid liiliaid ning kuldseid salamandreid. Terve nädala liikusid nad, peaaegu sõnagi vahetamata, nagu kuutõbised edasi selles painajalikus maailmas, kus ainsaks valguseks oli helendavate mardikate nõrk kuma ja kus lämmatav verelõhn kippus hinge matma. Nad ei saanud tagasi pöörduda, sest rada, mida nad endile läbiminekul rajasid, sulgus varsti jälle, täitudes uue taimestikuga, mida nad peaaegu oma silma ees nägid kasvavat. „Pole viga,” tavatses öelda José Arcadio Buendía. „Peaasi on, et me õiget suunda ei kaota.” Silmad üha kompassil, juhtis ta oma mehi nähtamatu põhja poole, kuni neil korda läks nõitunud piirkonnast välja jõuda. Oli pilkane, tähtedeta öö, kuid pimedus oli läbi imbunud uuest, puhtast õhust. Pikast rännust väsinud, tõmbasid nad rippmatid üles ja magasid sügavasti esimest korda kahe nädala sees. Kui nad ärkasid, oli päike juba kõrgel, ja nad tardusid paigale, jahmunud ning võlutud. Kesk sõnajalgu ja palme seisis nende ees hommiku vaikivas säras valge ning tolmune määratu suur Hispaania galioon. Pisut tüürpoordi poole kaldunud laeval rippusid terveks jäänud mastide küljes määrdundud purjeräbalad orhideedega ehitud taglase keskel. Laevakere, mida läikiva soomusena katsid kivistunud imikalad ja õrn sammal, oli tugevasti kivisesse pinnasesse kiilunud. Kogu alus näis asuvat mingil eraldatud alal, mingis üksilduse ja unustuse ruumis, mis aja mõjule ja lindudele kättesaamatu. Laeva sisemuses, mida retke osalised varjatud õhinaga uurisid, polnud midagi peale tiheda lille metsa.

Galiooni leidmine, mis mere lähedusest tunnistust andis, murdis José Arcadio Buendía tegutsemisõhina. Ta pidas kurja saatuse pilkeks, et siis, kui ta oli otsinud merd arvutute ohvrite ja vaevade hinnaga, polnud ta seda leidnud, nüüd aga oli ta otsimata leidnud selle oma tee peal ees nagu ületamatu takistuse.

Palju aastaid hiljem, kui siin oli juba korralik postitee, läbis kolonel Aureliano Buendía jälle selle piirkonna, ja ainuke, mis ta laevast veel leidis, oli söestunud luustik keset moonivälja. Alles siis veendus ta, et too lugu polnud tema isa kujutlusvõime sünnitis, ja küsis endalt, kuidas oli galioon võinud sattuda nii kaugemale maa sisse. Kuid José Arcadio Buendía ei seadnud endale seda küsimust, kui ta nelja edasise rännakupäeva järel kaheteistkümne kilomeetri kaugusel galioonist mereni jõudis. Tema unistused lõppesid selle tuhkhalli vahutava mere kaldal, mis läbielatud ohtusid ja kantud ohvreid ei väärinud.

„Tuhhat ja tuline!” hüüdis ta. „Macondot ümbritseb igast küljest vesi.”

Kaua aega usutigi, et Macondo asub poolsaarel, sest niisuguseks arvamiseks andis alust meelevaldne maakaart, mille José Arcadio Buendía joonistas pärast retkelt tagasitulekut. Ta joonistas selle vihaga, liialdades petlikult ühenduste rajamise raskusi, justkui soovides iseennast karistada täieliku taibutuse eest, millega oli elukoha valinud. „Me ei jõua iialgi kuhugi,” kurtis ta Úrsulale. „Siia peame elusalt mädanema, ilma et saaksime osa teaduse andidest.” Selle veendumuse mõjul, mille ümber ta oma väikeses laboratooriumis istudes kuude kaupa mõtteid mõlgutas, tekkis tal kavatsus Macondo mõnda sobivamasse kohta üle viia. Kuid seekord suutis Úrsula tema palavikuliste plaanide teostumise ära hoida. Salajase ja visa sipelgatööga meelestas ta külanaised nende meeste tahtmise vastu, kes juba hakkasid ümberasumiseks ettevalmistusi tegema. José Arcadio Buendía ei taibanud, mis hetkel ja missuguste vaenulike jõudude toimele tema plaanid takerdusid ettekäänete, takistuste ja puigete rägastikku, kuni muutusid paljaks ja selgeks illusiooniks. Úrsula jälgis teda süütu tähelepanelikkusega ja tundis talle isegi pisut kaasa sel hommikul, kui leidis mehe tema väikeses töötoas endamisi oma ümberasumisunelmaid pomisemas, sellal kui ta

laboratooriumiseadmeid nende endistesse kastidesse pakkis. Úrsula laskis tal töö lõpule viia. Laskis tal kastid kinni naelutada ja tindise pintsliga oma nimetähed peale märkida, ilma talle ühtki etteheidet tegemata, aga juba teades, et mees teab (sest oli kuulnud teda rääkivat sellest endamisi oma monoloogides), et külamehed ei toeta tema ettevõtet. Alles siis, kui ta hakkas kambri ust maha võtma, küsis Úrsula, et miks ta seda teeb, ja mees vastas teatava kibedusega: „Isegi kui keegi ei taha ära minna, läheme meie üksi.” Úrsula ei ärritunud.

„Me ei lähe ära,” ütles ta. „Me jääme siia, sest siin sündis meile poeg.”

„Veel pole meil siin surnut,” tähendas mees. „Inimene ei kuulu ühtegi paika, seni kui tal seal mõnd surnut mulla all pole.”

Úrsula vastas leebe kindlusega:

„Kui on vaja, et ma sureksin selleks, et me siia jääksime, siis ma suren.”

José Arcadio Buendía ei uskunud, et tema naise tahe nii murdumatu on. Ta katsus teda ahvatleda oma fantaasia nõiakunstiga, töötades imepärasest maailma, kus tarvitseb ainult valada maha võluvedelikke, et taimed kannaksid inimese soovi kohaseid vilju, ja kus odava hinnaga müüakse igat laadi aparate valu vastu. Ent Úrsula jäi tema endeliste nägemuste vastu ükskõikseks.

„Selle asemel et oma narre uuendamismõtteid mõtelda, peaksid sa tegelema oma lastega,” vastas ta. „Vaata, missugused nad on, täiesti jumala hooleks jäetud, nagu lojused.”

José Arcadio Buendía võttis oma naise sõnu täht-tähelt. Ta vaatas aknast välja ja nägi oma kaht poega paljajalu juurviljaaias ning tal jäi mulje, et nad olid alles sel hetkel ilmale tulnud, sigitatud Úrsula palvest. Siis juhtus midagi tema sisemuses, midagi saladuslikku ja otsustavat, mis kiskus teda välja olevikust ja viis teda triivima mälestuste läbiuurimata vetele. Sellal kui Úrsula

põrandat pühkis, olles nüüd kindel, et ta ialgi oma elus siit majast ei lahku, vaatles mees ikka veel süvenenud pilgul oma lapsi, kuni tal silmad niiskeks läksid ja ta need käeseljaga ära kuivatas ning raske alistumisoohke kuuldavale tõi.

„Hüva,” sõnas ta. „Ütle neile, et nad tuleksid aitaksid mul asjad kastidest välja võtta.”

Vanem poiss José Arcadio oli neljateistkümneaastane. Tal oli isa nurgeline pea, turris juuksed ja isemeelne karakter. Ehkki ta kasvas niisama hoogsalt ja näis muutuvat kehaliselt niisama tugevaks, oli juba nüüd ilmne, et tal puudus isa kujutusvõime. Ta oli sigitatud ja ilmale tulnud raskel teekonnal läbi mäestiku enne Macondo rajamist, ja vanemad olid tänanud jumalat, kui olid kindlaks teinud, et tal pole ühtki looma kehaosa. Aureliano, esimene Macondos sündinud inimolend, pidi märtsis saama kuueaastaseks. Ta oli vaikne ja pelglik. Emaüsas oli ta nutnud ja ta sündis lahtiste silmadega. Sellal kui tal nabanööri läbi lõigati, pööras ta pead ühelt poolt teisele, vaadeldes toas olevaid asju, ja silmitses inimeste nägusid kokkumatu uudishimuga. Pärast aga ei ilmutanud ta enam huvi nende vastu, kes teda vaatama tulid, vaid koondas kogu tähelepanu palmipuust lakke, mis kohutava vihma survel näis ähvardavat alla langeda. Úrsulale meenus vastsündinu läbitungiv pilk alles hiljem, siis, kui väike kolmeaastane Aureliano ühel päeval kööki astus hetkel, mil tema parajasti keeva supiga poti tulelt oli võtnud ja lauale pannud. Laps peatus jahmunult uksele ja ütles: „Kukub.” Pott oli küll asetatud otse keset lauda, aga niipea kui laps selle sõna lausus, tegi nagu mingi sisemise jõu tõukel vääramatu liigutuse ääre poole ja kukkus põrandale tükkideks. Ärevusse sattunud Úrsula jutustas juhtumist oma mehele, kuid see tõlgendas seda loomuliku nähtusena. Nii oli alati – ta ei tundnud huvi poegade vastu, osalt sellepärast, et pidas lapsepõlve nagu vaimse küündimatuse ajajärguks, ja osalt sellepärast, et oli alati liiga süvenenud oma fantastilistesse ideedesse.

Kuid sellest õhtupoolikust alates, kui ta kutsus lapsed endale appi laboratooriumi seadmeid lahti pakkima, pühendas ta neile oma parimad tunnid. Oma eraldi asetsevas toakeses, mille seinad kattusid vähehaaval ebatöenäoliste maakaartide ja muinasjutuliste joonistega, õpetas ta neid lugema, kirjutama ja arvutama ning jutustas neile maailma imedest mitte ainult niipalju, kui ta ise teadis, vaid lisas sellele oma kujutlusvõime uskumatuid liialdusi. Sel viisil said lapsed teada, et kaugel Lõuna-Aafrikas on niivõrd arukaid ja rahuarmastajaid inimesi, et nende ainukeseks meelelahutuseks on istuda ja mõtelda, ja et on võimalik jalgsi ületada Egeuse meri, hüpates saarelt saarele kuni Saloniki sadamani. Need lummavad õppetunnid sööbisid niivõrd laste mällu, et palju aastaid hiljem, silmapilk enne seda, kui regulaarvägede ohvitser mahalaskjate rühmale tulistamiskäsu andis, elas kolonel Aureliano Buendía uuesti läbi tolle leige märtsiõhtu, mil tema isa katkestas füüsikatunni ja jäi võlutult seisma, käsi õhus ning silmad liikumatud, kuuldes eemal vilespille, trumme ja tamburiine, mille saatel mustlased jälle kord külasse tulid, tutvustades Memfise tarkade viimast hämmastavat avastust.

Need olid uued mustlased. Noored mehed ja naised, kes oskasisid ainult oma keelt, oliivikarva naha ja osavate kätega ilusad inimesed, kelle tantsud ja muusika tekitasid tänavail kärarikka lõbususe möllu. Neil olid kaasas kirevad papagooid, kes kandsid ette itaalia romansse, ja kana, kes tamburiini saatel munes sada kuldmuna, ja dresseeritud ahv, kes arvas ära inimeste mõtteid, ja keeruline riistapuu, mida sai kasutada niihästi nõõpide külgetõmbamiseks kui ka palaviku alandamiseks, ja aparaat halbade mälestuste unustamiseks, ja ravim aja vastu, ja tuhat muud leiutist, üks teravmeelsem ja ebatavalisem kui teine, nii et José Arcadio Buendía oleks tahtnud leiutada mälumasina, et saaks neid kõiki meeles pidada. Ühe hetkega muutsid mustlased küla ümber. Uimastatud rahvarohkusest ja laadakärast, ei tundnud Macondo elanikud varsti enam oma tänavaid ära.

Üks poeg kummagi käe otsas, et neid saginas mitte kaotada, põrgates kokku laadanarridega, kelle hambad läikisid kuldsoomustest, ja veiderdajatega, kes vehkisid kuue käsivarrega, ning peaaegu lämbudes tugevast sõnniku- ja sandlilõhnast, mida hoovas rahvamassist, käis José Arcadio Buendía nagu hull ringi, otsides igal pool Melquíadesest, et see talle imetaolise ja painava nägemuse arvutud saladused ära seletaks. Ta pöördus mitme mustlase poole, kes tema keelt ei mõistnud. Lõpuks jõudis ta sinna kohta, kus Melquíades tavatses oma telki üles lüüa, ja leidis eest sõnaahtra armeenlase, kes hispaania keeles pakkus välja siirupit, mis tegi nähtamatuks. Ta oli parajasti neelanud ühe sõõmuga peekritäie seda merevaigukarva ainet, kui José Arcadio Buendía tõugeldes pealtvaatajate lummatud salgast läbi tungis ja oma küsimuse esitas. Mustlane heitis talle veel jahmunud pilgu, enne kui muutus haisva ja aurava tõrva loiguks, mille kohale jäi hõljuma tema vastuse kaja: „Melquíades on surnud.” Kuuldust rabatud, seisis José Arcadio Buendía liikumatult paigal, püüdes kurvastusest jagu saada, kuni rahvahulk teistest kunsttükkidest meelitatuna laiali läks ja sõnaahtra armeenlase loik täielikult ära auras. Hiljem kinnitasid talle teised mustlased, et Melquíades oli tõepoolest surnud halltõppe Singapuri soodes, ja tema keha oli heidetud Jaava mere kõige sügavamasse kohta. Lapsi see teade ei huvitanud. Nemad nõudsid kangekaelselt, et isa viiks neid vaatama Memfise tarkade imetaolist uut leiutist, mida kuulutati välja ühe telgi sissekäigu juures. Nad käisid niivõrd peale, et José Arcadio Buendía maksis kolmkümmend reaali ja viis nad telki, mis öeldi olevat kuulunud kuningas Saalomoni. Telgi keskel oli karvase kere ja põetud peaga hiiglane, vaskrõngas ninas ja raske raudkett pahkluu ümber, valvamas suurt kirstu. Kui hiiglane kirstukaane üles tõstis, tuli sealt jäist õhku. Kirstu sees polnud muud kui tohutu läbipaistev kamp arvutute sise- miste nõeltega, milledes hämarikuvalgus värvilisteks tähtedeks

purunes. Segadusse viiduna, teades, et lapsed viivitamatut sele-
tust ootavad, julges José Arcadio Buendía pomiseda:

„See on maailma suurim teemant.”

„Ei,” parandas mustlane. „See on jää.”

José Arcadio Buendía ei saanud aru. Ta sirutas käe jääpanga
poole, kuid hiiglane tõrjus selle eemale. „Veel viis reaali puu-
dutamise eest,” ütles ta. José Arcadio Buendía maksis viis reaali
ja pani siis käe jää peale ning hoidis seda seal mitu minutit,
endal süda paisumas hirmust ja suurest rõõmust kokkupuute
üle saladusega. Teadmata, mis öelda, maksis ta veel kümme
reaali, et ka tema pojad selle imelise elamuse osaliseks saaksid.
Väike José Arcadio keeldus jääd puudutamast. Aureliano see-
vastu astus sammu ettepoole, pani käe jääle ja tõmbas silmapilk
tagasi. „See on tulikuum,” hüüdis ta ehmunult. Kuid isa ei pöö-
ranud talle tähelepanu. Joobunud ilmsest imest, unustas ta sel
hetkel oma meeletute ettevõtmiste nurjumise ja Melquíadese
laiba, mis oli tindikalade söödaks heidetud. Ta maksis veel viis
reaali, ja käsi jääpangal, otsekui piibli peal tunnistust andes,
hüüdis ta:

„See on meie ajastu suurim leiutis.”